

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1942**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1942

Redaktion:

SIGURD WALLIN · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

Omslaget: Studenterna fira valborgsmässoafton på Skansen. Foto Folke Carlsson.

---

*Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1942
Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr*

MÖBELSNICKERIET I LINDOME

av Gösta von Schoultz

När Bexell i sin beskrivning över Halland, tryckt 1818, kommer till Lindome socken i Fjäre härad i landskapets norra del, säger han om denna, att den "ifrån uråldriga tider varit bebodd af en allmoge, hwilken för sine slöjder kan ingå uti en icke underlägsen täflan med hwilket landskaps innewånare som hälst uti Götha rike". Han syftar därvid främst på det blomstrande möbelsnickeri, som redan då var gammalt på orten, och som många topografer före honom berört och berömt. Vad han säger om den tävlan lindomesnickarna kunde bjuda övriga snickare är också bokstavligt sant, ty det första vittnesbörd vi äga om lindomesnickeriet härrör just från hantverkarnas i Göteborg klagomål över den besvärande konkurrens lindomebornas verksamhet utgjorde för dem i deras utkomst. Detta var år 1686, den första men långt ifrån sista gången dylik klagan förspordes.

Får man tro traditionen i socknen, skulle snickeriet emellertid vara ännu något äldre. Där berättas nämligen, att när Gustaf Adolf grundade Göteborg 1621, inkallade han bl. a. en del hantverkare från kontinenten för att ge staden en god start. En del av dessa trivdes emellertid inte länge i denna, utan gävo sig söderut på vandring hemåt. På vägen kommo några att stanna ett par dagar i Rantorp, en by i västra delen av Lindome socken, och hur det kom sig, förlängdes denna vistelse alltmer och de blevo boende där för livet, utövande sitt hantverk och lärande ut sin färdighet till socknens bönder. Utan att diskutera sanningshalten i denna lilla historia, kan man dock medge möjligheten att snickeriet är betydligt äldre än vi f. n. ha belägg för.

Under 1700-talet äro däremot uppgifterna om lindomeslöjden rikliga. År 1725 inköpte sålunda domkyrkokonsistoriet i Göteborg 10 trästolar från Lindome (enligt påpekande för förf. av arkivarie Arvid Bäckström) och 1739 talar Eric Cederbourgh i sin Göteborgs-beskrivning om "Stolar, Bord, The-Bord, The-Bräden, Skåp, Kistor och annat dylikt af åtskillige sorter, som i Ängeland äro mycket begiärlige." Detta att möbler härifrån exporterats till utlandet omtalas senare många gånger under 1700-talet och förra hälften av 1800-talet. Särskilt gäller det stolar. De länder, som stå som avnämare, äro förutom England även Holland, Skottland, Pommern och Danmark, ja, 1826 nämnes också export "till La-Plata-flodens stränder". Beträffande England motväger denna export, som år 1773 säges uppgå till ett värde av 3000 daler silvermynt per år, den samtida rika importen av engelska mahogny- och valnötsmöbler, ett förhållande, som samtiden med sin månhet om handelsbalansen med tillfredsställelse noterade. En föreställning om snickeriets ställning nämnda år ger oss ekonomen A. G. Barchæus i sin skildring av lantushållningen i Halland, där han rätt ingående behandlar Lindome socken. Han ger bevis på slöjdens goda kvalitet och talar om priser och tillverkningsförhållanden. Var bonde hade sin hyvelbänk och svarv, och virket tog man då liksom senare från angränsande västgötasocknar, främst björk som naturligt är i fråga om stolmakeriarbeten. Modellerna fick man till en del av borgare i Göteborg. Dessutom tillverkades vagnar och slädar. Stridigheterna med stadshantverkarna voro ännu bestående, och en snickare klagar över att verksamheten trots sin blomstring dock var sämre än jordbruket. Barchæus söker även uppgifter om snickeriets uppkomst men får rätt vaga svar. Intressant är hans notis att snickarna själva brukade fara omkring i landet, ända upp till Fredrikshald, och snickra i gårdarna, en motsvarighet alltså till Dalarnas yrkesmän.

Under 1800-talet omnämnes lindomesnickeriet regelbundet i landshövdingarnas femårsberättelser, ofta med anmärkning om att näringen nu är mindre lönande än förr. Men konjunkturer-na växla. 1847 uppskattas tillverkningsvärdet till 20.000 riks-

Bild 1. Stol från 1700-talets slut, tillverkad av Johannes Andersson i Lindome. Foto Nordiska museet 1927.

daler banko, 1856 till 100.000 riksdaler riksgälds, alltså trots det lägre myntvärdet dock en betydlig stegring. 1865 är det åter sämre, för att senare, 1870, åter öka, och så vidare.

Som synes äro de litterära beläggen för möbelsnickeriet i Lindome många och vederhäftiga. Det var inget tvivel om att möblerna från Lindome varit både populära och kvalitativt högtstående. Gäller det däremot att få en konkret bild av vilka typer om bord, stolar och soffor etc., som i äldre tid tillverkats här, möter man större svårigheter. Möbler från Lindome äro så gott som aldrig signerade, det gäller både äldre och yngre tid. Ett sentida försök 1885 att få snickarna att stämpla sina möbler vann aldrig någon framgång.¹ Orsaken är kanske i detta fall främst att söka i möbelhandlarnas motvilja. Försäljningen

¹ Det gäller här en gummistämpel, visande en interiörbild med omskrift "Lindome sockens Möbelmärke — Adr. Kongsbacka". Skulle någon av läsarna känna någon möbel med denna signering, är förf. tacksam för meddelande härom liksom för övriga notiser om äldre lindomemöbler.

Bild 2. Divanbord från 1830, tillverkat av Mathias Svensson i Hällesåker, Lindome. Foto Nordiska museet 1928.

har nämligen till stor del gått genom dessa, som ju inte hade något direkt intresse av att uppvisa ursprunget för sina varor. Det var säkerligen ändå många, som gjorde sina beställningar direkt hos socknens snickare. En viss olust att ta ansvar vid mindre goda kvaliteter har, som Sigurd Wallin påpekar (Möbler från svenska herremanshem), säkert också bidragit härtill.

Ett par enstaka undantag bekräfta regeln. Det ena är ett divanbord i polerad björk i Karl Johans-stil, som nu finns i Ransäters hembygdsgård, bild 2, och som av Sigurd Erixon redan 1929 omnämnts i Fataburen. En lapp på undersidan omtalar att "Detta Divan Bord är förfärdigat af Snickaren Mathias Svensson uti N:o 4 Hellesåker, Lindome Sok:en den 14:de Junij 1830." Dessutom finns möbelhandlarens märke. Detta är emellertid blott ditkrafstat med blyerts, alltså ej någon signering i egentlig mening. Detsamma gäller inskriften på en stol av eng-

elsk typ, bild 1, där det heter att "Desse Stolar tilværkas af Johanes Andersson i Lindome by". Rätt många stolar av detta slag, lika även i detaljerna, finnas noterade särskilt i Väst-sverige. Naturligtvis kunna ytterligare en del sådana exempel på-träffas, men de hållpunkter för en beskrivning av äldre lindome-möbler man härigenom kan få bliva dock starkt begränsade.

Men genom att jämföra de litterära uppgifterna med vad man vet om tidens svenska och engelska möbler i allmänhet går det dock att få en ungefärlig bild av produktionen. Cederbrough anger i sitt redan citerade omnämnande vilka möbелtyper det är fråga om. Däribland märkes tebordet, som var en omtyckt och dekorativ bordstyp med sin stundom konstnärligt målade eller inlagda fällskiva, och som ofta utgör ett kännetecken på ett mera burget hem på västsvensk landsbygd långt fram i tiden. Stol-makeriet kanske eljest var det som mest omhuldades i 1700-talets Lindome. En författare säger 1760 om lindomestolarna att "sedan de nu på Ängelska wiset flätas i sätet med snörrot-ting, menar jag denna tillverkning nått sin höjd." Det är tyd-ligen dessa, som med sådan framgång tillverkades, att de accep-terades t. o. m. i ursprungslandet för denna modell.

Efter 1800-talets ingång har man intrycket att möbelproduk-tionen blev mer allsidig, låt vara att även under 1700-talet andra möbler än stolar och bord omtalas. Nu nämnas ständigt också sängar, skåp, byråar, kommoder m. m. Ofta uppköpas de av handlande som halvfabrikat och ges en finare polering och kläd-sel och försäljas vida omkring i landet. Efter århundradets mitt figurera de också på allmänna utställningar. På en sådan i Amsterdam 1869 vunno de "ej blott bifall, utan äfven snabb och fördelaktig afsättning." På Industriutställningen i Stockholm några år tidigare voro flera lindomesnickare representerade.

Därmed är man inne på det skede i lindomesnickeriets histo-ria, som ännu är fullt gripbart, och som kvantitativt sett utgjor-de dess storhetsperiod. Personer med hågkomster från denna tid leva ännu kvar i bygden, och ännu ser man i många hem de typiska alstren av de sentida lindomesnickarnas flit. Följan-de anteckningar om denna tid basera sig i stor utsträckning just

Bild 3. Stuga i Lindome med snickarbod (till vänster). På andra håll utgjorde verkstaden ofta en vinkelbyggnad mot boningslängan. Foto A. Sandklef 1941.

på berättelser från äldre snickare. Den i socknens förhållanden synnerligen kunnige Alfred Jönsson i Lindome by samt Sigurd Ohlsson i Knipered böra därvid särskilt nämnas.

Snickeriet i Lindome har huvudsakligen varit förlagt till socknens östra del, och sedan gammalt har en viss rationalisering av tillverkningen förekommit, i det att varje by eller gård specialiserat sig blott på en möbeltyp, detta till gagn såväl för handaskickligheten som för försäljningsmöjligheterna. Sålunda har man i Knipered gjort stolar, i Ranered sängar och soffor, i Hällesåker lädmöbler, byråar och chiffonjéer, etc. Fullt konsekvent var väl aldrig denna specialisering driven, och omkring sekelskiftet upplöstes den mer och mer, men den är dock ett karakteristiskt inslag i detta lanthantverks gestaltning.

Bortsett från detta drag av gemenskap arbetade emellertid varje snickare fullt självständigt. Något förlagssystem i stil med den västgötska hemindustrien har endast undantagsvis

existerat före sekelskiftet. Virket togs i någon mån från egna skogar men framför allt köptes det från de angränsande socknarna Bollebygd och Björketorp och flottades ned på Ingsjöarna. Det bearbetades i egna verkstäder av snickaren och hans familj, varvid kvinnorna hade poleringen om hand. Något lönearbete i modern mening förekom ej, men det kunde hända att någon yngre snickare eller lärling, som ej hade egen verkstad, arbetade mot fjärdedelen, som det hette, d. v. s. vart fjärde arbetsstycke eller värdet därav tillföll honom, förutom kost och logi. I regel var det dock familjen, som arbetade tillsammans i verkstaden. Denna utgjordes vanligen av ett utbygge i vinkel mot boningshuset eller av ett rum i detta. På mindre ställen kunde även själva stugan få tjäna som snickarbod. Arbetsrummet dominerades av den öppna spisen med sin ständigt rykande limpanna. Vid fönstren stodo hyvelbänkar och vanligen en trampsvarv, på väggarna hängde verktygshyllor och under taket låg ämnesved till torkning. Ofta nog fanns en säng i två våningar, en "tarre", på innerväggen, bild 5, då man med hänsyn till eldfaran och av utrymmesskäl gärna ville att någon skulle ligga i verkstaden. Arbetet i denna var sålunda familjens huvudsysselsättning, det var hantverk, ej hemslöjd i meningen av en bisyssla till jordbruket. Tvärtom har detta senare till allra senaste tid varit av underordnad betydelse och kanske delvis vanskötts. Däröver klagar redan Hårleman på sin resa 1749. Men även om jorden inte var dålig, voro lotterna för små att föda sin man. Det blev på de mindre gårdarna hustruns roll att sköta jorden, på de något större lejde man en dräng eller piga. Även i förra fallet höll man i regel jämte ett par kor en häst, om också fodret måste köpas från andra. För de regelbundna försäljningsresorna med möbler till staden var detta nödvändigt. Däremot har man aldrig här såsom t. ex. i Bollebygd använt oxar till sådana körslor.

Hur sågo då denna tids, det senare 1800-talets lindomemöbler ut? Ja, det må kanske först sägas, att de voro inga konstverk så som vi nu se på dem. Men detta gäller ju samtida möbler i allmänhet och däri utgöra lindomemöblerna inget undantag. I

Bild 5. Interiör av verkstad i Lindome med "tarre", d. v. s. en säng i två våningar. Foto Nordiska museet 1942.

blev populär, köptes faneret färdigt i tunna blad, som gingo lätt att lägga på med hammaren. Utrymmet tillåter inte någon redogörelse för övriga verktyg och arbetstekniken i dess helhet. I fråga om dessa ting intager dock lindomehantverket ingen särställning vid jämförelse med övrigt snickeri.

De bästa exemplen på god lindomeslöjd finner man i lådmöblerna. Den äldre, sobra typen har redan nämnts. Man skilde på helfanerade och halvfanerade möbler, i senare fallet voro sidostyckena blott betsade i färg med faneret och polerade. Längre fram började man med mahogny- eller valnötsfaner och arbetade med något mer utsirade former. I ingetdera fallet äga möblerna dock sådan särprägel, att man lätt kan skilja dem från övriga liknande, som gjordes i städerna och annorstädes. Någon bygdeindividualism röja inte dessa möbler, det gäller av

allt att döma lindomesnickeriet i dess helhet. Dess ambition var att tävla med stadshantverkarnas alster i fråga om den borgerliga kundkretsens smak, icke att blott tillfredsställa bygdens behov.

En annan förvaringsmöbel av betydelse var draglådan eller "lådebänken", som den tidigare kallades, en byrå med 3—5 lådor, på samma sätt hel- eller halvfanerad. En tredje var den s. k. fruntimmersbyrån, som stundom figurerar i äldre bo-uppteckningar. Den upphörde snart efter seklets mitt. Den har 4 lådor, varav den övre dock är inredd som en chiffonjé med fack och smålådor samt framsidan nedfällbar som klaff.

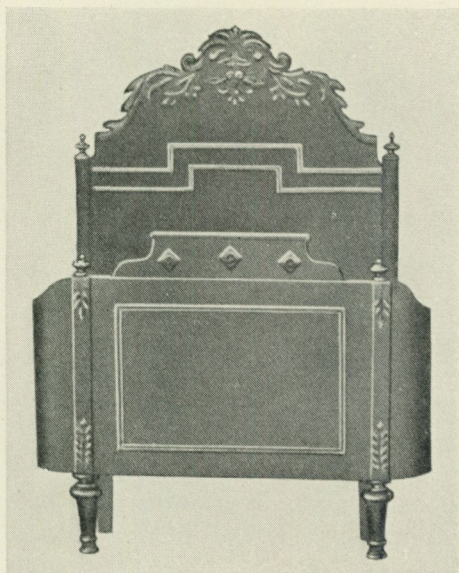
Alla detaljer till dessa lådmöbler tillverkades på orten. Nyckelskyltar skuros av 10—15 års pojkar och såldes av dem för en tolvskilling dussinet. Likaså knappar till smålådorna. Lås och gångjärn smiddes ända fram på 1890-talet av traktens smeder. 1887 grundades emellertid Lindome snickeri aktiebolag, som hade till uppgift att inköpa en del sådana ting, som blevo billigare att ta i större mängder från industrien. Särskilt gällde det det färdigsågade faneret, som ju var den viktigaste råvaran för snickaren.

Sängarna voro vid seklets mitt av typen med utdrag på långsidan. Det var enkla, målade sängar, sådana som man ännu kan få se. Därjämte förekom ofta kombinationsmöblen bordbänken, vanligen ett skåp med utfällbar säng i underdelen, alltså en äldre tids lösning av sängproblemet i trånga lägenheter. Den blev omodern på 70-talet. Då började man i högre grad göra s. k. fyrkantiga sängar eller imperialsängar, bild 6, d. v. s. med utdrag på kortsidan och högt bakstycke, fanerade och ofta rikt skurna i al eller mahogny och valnöt. Som typ är ju denna säng av äldre datum, men först vid denna tid synes den nått mera allmän spridning i landet i dess helhet.

På samma sätt förhöll det sig med sofforna. Även i fråga om dessa höll man sig tidigare mest till målade enkla spjälsoffor av vanlig kökstyp. De hade ju även senare god avsättning, men på 70-talet tog man upp tillverkningen av förnämligare stoppade soffor, fanerade i valnöt och mahogny och liksom sängarna rikt

Bild 6. Imperialsäng, "fyrkantig säng", från Lindome. Ur en försäljningskatalog 1916.

skurna. Dessa sniderier utfördes f. ö. ofta av särskilda bildhuggare, som specialiserat sig härpå. Då just sofftillverkningen ansågs lätt och lönande, drevs den flitigt vid 1800-talets slut. Stoppningen gjorde snickarna stundom själva, men den lämnades i regel till utförande hos möbelhandlarna. Vanligen var det liggsoffor med utdrag, som tillverkades, men även sittsoffor förekommo.

Det nämndes ovan, att bord- och stolmakeriet tidigare synes ha varit huvudsaken i Lindome. Vissa typer från äldre tid dröjde sig också länge kvar. Så t. ex. har spelbordet med uppfällbar skiva i rokokobetonade former tillverkats långt fram i tiden, mest i mahogny. Karl Johans-tidens divanbord är ett annat exempel. På 80-talet ersattes de av s. k. kabinetsbord i valnöt. Då började även skrivbord att tillverkas. Matborden utgjordes till stor del av runda bord i två halvor, en möbeltyp, som nu blev allmän även på landsbygden, där den traditionella väggplaceringen av storbordet härigenom försvann. Ursprungligen är det en engelsk bordstyp, men det är säkerligen inget

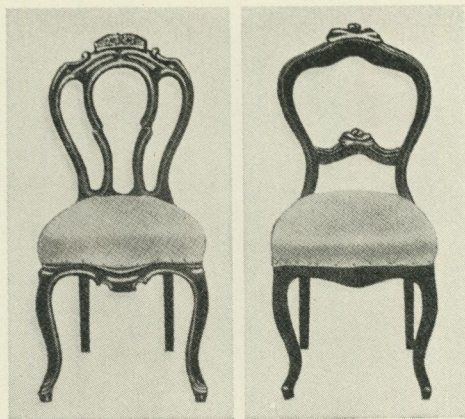

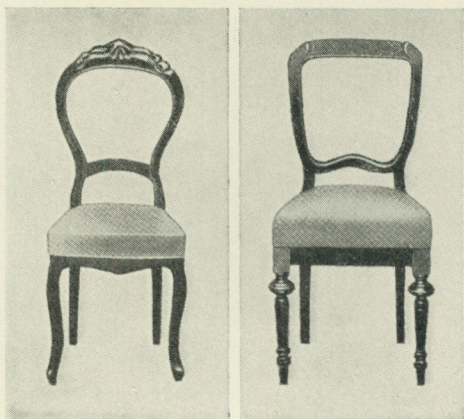
Bild 7—8. Stolar från Lindome. Av 1870-tals modell. Ur en försäljningskatalog 1916.

utslag av gammal tradition, då den nu dyker upp på nytt här. Andra bord, som gjordes i Lindome, voro små fönsterbord, sybord samt i mindre omfattning enkla slagbord.

I motsats till övriga snickare hade stolmakarna till stor del sin hemvist i socknens västra del. Här möter man också, fast i begränsad form, ett förlagssystem, som är främmande för det övriga snickeriet. Det gäller en del mahognystolar, som gjordes under 1800-talets senare år, och där handlande i Göteborg levererade råmaterialet. Rottingflätade eller "rörsatta" stolar, som de kallades på orten, och som åtnjutit beröm redan under 1700-talet, tillverkades även efter 1800-talets mitt, ehuru i tidens former. En ännu levande snickare berättar, att han gjorde sådana på 60-talet, men på 70-talet övergick han till stoppade stolar i valnöt och al av den typ bild 7—10 visa. Senare gjorde man mest stolar i björk och sålde dem ostoppade och trävita till möbelhandlarna. Ett särskilt hantverk utgjordes av tillverkningen av gungstolar i Gastorp, där ett par gårdar specialiserat sig på sådana. En av snickarna var samtidigt målare och dekorerade dem i svart och guld, bild 12. I regel svarvade bord- och stolmakarna sina stycken själv, men det fanns också de, som hade detta till enda levebröd. Likaså beträffande utsågning av bakben till stolarna.

Bild 9—10. Stolar från Lindome. Ur katalog 1916, då dessa liksom motstående stolar alltså fortfarande voro gångbara.

Även vid en hastig översikt av lindomemöblerna som denna måste man nämna några ord om deras försäljning. Möbelhandlare ha ovan ofta angivits som trogna kunder till snickarna, och i många fall ha dessa också arbetat direkt på beställning; särskilt mot århundradets slut blev detta vanligt. Men eljest äro snickarkärrorna, fullastade med möbler, som man varje vecka körde till torget i Göteborg, det karakteristiska för denna handel. Tidigare for man även till marknader i Borås och Varberg, men senare blev det egentligen blott Göteborg, där man först på Lilla Torget, senare på Järntorget, stod och sålde sina saker. Detta senare kallas därför ofta av gamla personer för "Möbeltorget", och än i dag ligga stadens flesta möbelaffärer samlade i angränsande gator.

På fredagskvällarna var det jättigt i verkstäderna för att få färdigt de sista sakerna på lasset, och tidigt på morgonen bröt man upp för de 2—3 milens resa till staden. I regel var det hustrurna, som fingo göra dessa resor. Männen hade inte råd att avvara dyrbar tid från tillverkningen av nästa veckas produktion. I staden hade man särskilda kvarter hos några större specerihandlande i närheten av Kungstorget, där man kunde ställa in häst och kärra. På norra delen av Möbeltorget höll man sedan till med sina saker, och några svårigheter att få

Bild 11. Chiffonjé, omkring 1870. Av Mathias Andersson i Roggelid, Lindome. Foto Nordiska museet 1942.

sålt hade man sällan. Mot dagens slut brukade uppköpare ta återstoden, om de ej tidigare hade försäkrat sig om hela lagret. En del reste t. o. m. lindomeborna till mötes på Mölndalsvägen och köpte direkt från lasset. Från många städer kom handlande, särskilt på hösten före oktoberflyttningarna. Stockholm var en stor avsättningsort och även norrlandsstäderna. Sundsvalls brand 1888 minns man i Lindome med särskild glädje, i varje fall ökades omsättningen detta år avsevärt. Från de närliggande landskapen Västergötland, Bohuslän och Dal finnas många uppgifter på att man köpt lindomemöbler på torget i Göteborg. Även till Norge pågick en större export till dess en tullförhöjning satte stopp härför.

Slutligen bör något sägas om den enklare möbeltillverkning, som samtidigt uppstod i angränsande trakter, och som gärna

Bild 12. Gungstol från Gas-
torps by, Lindome. Foto Nor-
diska museet 1942.

gick under namnet lindomemöbler. Särskilt i Bollebygd blomstrade denna verksamhet, och i Sätilla och Landvetters socknar i Västergötland funnos direkta avläggare till lindomeslöjden. Ofta var det drängar, som lärt upp sig i Lindome, som vid hemkomsten slog sig på snickeri. Men åtminstone beträffande Bollebygd rör det sig om de enklaste trävita eller målade köksmöbler: dragsoffor, slagbord, spjälstolar o. d., aldrig fanerade saker. Dessa möbler, som med en förkortning av sockennamnet Bollebygd kallades "balbomöbler", blevo också mycket kända och såldes på torg och direkt från lasset under resor ute i bygderna på samma sätt som knallarna sålde sina varor. Än i dag fortfar tillverkningen här, fast man nu till stor del övergått till att göra fisklådor i stället, en f. ö. icke obetydlig hemindustri i Västsveriges skogsbygder.

I Lindome är däremot snickarverksamheten så gott som nedlagd. Ett par fabriker ha byggts men stå för närvarande stilla. Enstaka snickare arbeta ännu på beställning, men den forna ruschen är nu ett minne blott. Den nya tidens maskindrivna verkstäder hade lindomesnickarna i gemen icke kapital nog för att sätta upp, och i konkurrensen med dessa blevo de snart utslagna. Många upplärda snickare övergingo till byggnadsfacket och många ägnade sig åt jordbruket, som efter att länge ha legat nere nu åter kommit till heders. Om möjligheterna för en förnyad blomstring av lindomesnickeriet är kanske bäst att inte yttra sig. Men då den förnämsta faktorn i det äldre hantverket, det goda handlaget och den allmänna inriktningen på snickrande, redan upplösts hos en yngre generation, synes ett uppsving under nuvarande helt förändrade ekonomiska och produktions-tekniska betingelser ej ligga särskilt nära till hands.